

KOVÁCS ERNŐ

HALADÓ ELKÉPZELÉSEK, TÖREKVÉSEK A NEMZETI KÉRDÉS MEGOLDÁSÁRA
MAGYARORSZÁGON A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN, A FELSZABADULÁS ELŐTT

"A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés."

(József Attila: A Dunánál)

Előzményekről röviden szólva

Az 1848--49-es forradalom és szabadságharc egyik alapvető kérdése a magyar és nem magyar ajkú lakosság számára biztosítani a polgári fejlődés lehetőségét. Ebben a küzdelemben azonban a magyarok és nemzetiségek tömegei a "barrikád" ellenkező oldalára kerültek. Történtek ugyan jelentős kísérletek a közöttük feszülő ellentétek oldására a forradalom vezetői részéről 1849 nyarán, azonban a nyár elején megkezdett közeledési kísérletek, majd az elfogadott -- Európában egyedülálló -- nemzetiségi törvény későn jött, már nem tette lehetővé a megbékélést.

A forradalom elfojtása után -- melyben a nemzeti kérdésben a magyarok és a nemzetiségek egyaránt "tévedtek" -- elsősorban a Kossuth vezette emigráció ismerte fel a múlt tévedéseit. E felismerés alapján jutottak el két nagy politikai gondolathoz: az egyik a nemzetiségi kérdésnek a személyi elv alapján történő megoldása; a másik, hogy a nemzetiségi kérdés nemcsak belpolitikai probléma. Ez a felismerés vezette el Kossuthot a Du-

na-konföderáció programjához, melyet csak kevesen értettek meg kortársai közül. Kossuth koncepciója -- noha nagyon fontos és megszívlelendő javaslat volt, mely teljesen eltért a korábbi nacionalista politikától --, valószínűleg nem gyakorolt kellő hatást az önkényuralom viszonyai között élő Magyarországra.

Közvetlenül a dualista rendszer megalkotása után elfogadott új nemzetiségi törvény jelentős kísérlet volt a nemzetiségi kérdés liberális megoldására. Az 1861-es országgyűlésen megfogalmazottak alapján kezdte meg Eötvös József az ország nemzetiségeivel való megegyezés munkáját. A nemzetiségek fenntartották a forradalom előtti követeléseiket, miszerint az országot nemzeti alapon kell külön közigazgatási egységekre osztani, a magyar nacionalisták pedig ragaszkodtak az egységes magyar nemzet koncepciójához. Eötvös mindkét nézetet felülbírálván olyan megoldást próbált találni, amely az ország politikai egységének megbontása nélkül elégíti ki a nemzetiségek közigazgatási és kulturális igényeit.

Az 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvény a politikailag egységes magyar nemzet elvéből indult ki: "Magyarország összes polgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikailag egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozék is, egyenjogú tagja."¹ A törvény megállapításai szerint a politikailag egységes magyar nemzetnek vannak magyarul és nem magyarul beszélő tagjai. Ez a törvény az Eötvös--Deák-féle liberális nemzetiségi politika alapelveit valósította meg, mely teljes és tökéletes kulturális szabadság volt, ami végeredményben a kulturális autonómiát jelentette, biztosítva a szabad nyelvhasználatot, az anyanyelvi oktatást alsó és középszinten, és a törvényeknek a nemzetiségek nyelvén való kiadását is. Fontos kitétele a törvénynek, hogy semmiféle hivatal betöltésének nem lehetett akadálya a nemzeti hovatartozás. A korabeli Európában szinte egyedülálló volt a nemzetiségek helyzetének törvényi rendezése.

A nemzetiségek hamarosan rájöttek, hogy az 1868-as törvény összhangban áll jól felfogott érdekeikkel. Akkor döbrentek rá erre, amikor a 48-as liberális generáció letűnése után az uralkodó magyar politikai körök kezdték mellőzni a törvény előírásait. Az új generáció elfelejtette 1848--49 tanulságait, és az ország helyzetét nagymértékben befolyásoló nemzetiségi kérdést csak pillanatnyi érdekei szempontjából vette fontoló-

ra. Ebben a politikai légkörben új szellem alakult ki a nemzetiségi kérdésben. A nemzetiségi törvény tartalmát és betűjét félretolva, előbb hal-
kan, később mind hangosabban a magyarosítás politikáját kezdték hangoz-
tatni.

Csak kevesen vették észre ennek a politikának káros és veszélyes vol-
tát. E kevesek között volt Mocsári Lajos, Károlyi Mihály, a magyar radi-
kális értelmiség és a magyar szocialisták kis csoportja.

Mocsári Lajos -- Kossuth eszméinek egyik utolsó őrzője, a Független-
ségi Párt egyik megalapítója -- határozottan fellépett a dualista nemze-
tiségi törvény megsértőivel szemben. Elítélte a tömeges és erőszakos ma-
gyarosítási törekvéseket, és követelte a kormánytól a törvény előírásai-
nak megtartását. Magyarország területi integritásának megőrzése érdekében
vallotta -- a nemzetiségek jogait nem szűkíteni, hanem inkább bővíteni
kell. Az erőszakos asszimilációra való törekvés ugyanis az ország népei
közötti ellenségeskedést erősíti.

Károlyi Mihály -- a XX. század elejének egyik markáns politikus egyé-
nisége -- az első világháborúig a magyar vezető politikusok nemzetiségi
politikáját fogadta el. A háború alatt álláspontjában mélyreható változás
következett be. Politikai jelszava lett: Vissza 48-hoz! A 48-as párt meg-
hamisította a forradalom hagyományait, ezeket a hamisításokat le kell há-
mozni, meg kell tisztítani a forradalom örökségét. Ekkor már Kossuth kon-
föderációs programját tette magáévá. Ez volt az alapja és kiindulópontja
demokratikus nemzetiségi politikájának, melyet 1918--19-ben Jászi Oszkár-
ral közösen dolgoztak ki.

A radikális értelmiség egyik kiemelkedő képviselője, Ady Endre az el-
ső világháborút megelőző időszakban a legtömörebben fogalmazta meg a ma-
gyar és szomszéd népek közös érdekeit, összefogásuk szükségességét.

"Mikor fogunk már összefogni?

Mikor mondunk már egy nagyot

Mi, elnyomottak, összetörtök,

Magyarok és nem magyarok?"

Írta a "Magyar jakobinus dala" c. versében, felismerve a társadalmi hala-
dás, s a környező népekkel való barátság szoros összefüggéseit. "A naci-
onalizmus alkonya" című cikkében pedig azt írja a nacionalista politika
bírálataként: "Aki ellensége a haladásnak s jobbra törésnek, az emberi

szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt énekelni."2

Szociáldemokrata útkeresés 3

Az MSZDP nemzeti politikájának mérlegelése során mindenekelőtt számolnunk kell azzal, hogy a XX. század elején a nemzetiségi kérdés kezelésének és megoldásának marxista alapelvei még meglehetősen kidogozatlanok a nemzetközi munkásmozgalomban. Ez természetesen a magyarországi szociáldemokraták számára is megnehezíti a nemzetiségi kérdésben való eligazodást.

A párt megalakulásától kezdve alapvető feladatának tekintette az osztályharc kérdéseinek megválaszolását, és döntő jelentőséget tulajdonított a polgári demokratikus szabadságjogokért -- mindenekelőtt az általános titkos választójogért -- folyó harcnak. Az agrárkérdés és nemzeti kérdés -- amely sok vonatkozásban össze is fonódik -- másodrangú helyet foglal el a párt politikájában. Ezek megoldását a szocialista forradalomtól várják. A századelő vezető szociáldemokrata politikusai nem látják világosan a társadalmi haladás és a nemzeti kérdés összefüggéseit. Az internacionalizmus és a hazafiság eszméit gyakran szembeállítják egymással.

Az 1903-as pártkongresszus programtervezete állást foglalt a gazdasági önállóság és politikai függetlenség kérdésében. Már a programtervezet vitáiban kimondták, hogy a párt az Ausztriától való gazdasági különválást követeli. A nemzetiségek ügyét azonban a dokumentum nem érinti. A párt nem jutott el ahhoz a felismeréshez, hogy a nemzeti követelések megfogalmazása jelentős mozgósító erő lehet a munkásmozgalom számára. A jogosnak tartott nemzeti követeléseket is úgy kezelték, mint ami hátráltatja az osztályharcot. Ezt csak a választójog kivívása után tartják megoldhatónak.

Az MSZDP azonban mindvégig szemben állt a magyar uralkodó osztályok nacionalista-sovinishta törekvéseivel, de ugyanakkor fellépett a "nemzetiségi túlzók" ellen is. A nemzetiségi pártok, politikusok megnyilatkozásait a magyarokéval azonosnak ítélte meg.

1906--1907 folyamán egyértelműbbé vált a párt álláspontja az osztrák-

magyar kapcsolatok kérdésében. A párt vezető politikusai ekkor már nemcsak az önálló vámterület mellett foglaltak egyöntetűen állást, hanem gyakran az ország teljes gazdasági és politikai függetlensége mellett is síkra szálltak. A Népszava egyik vezércikke igen határozottan fogalmazott, amikor kimondta: "Követeljük hazánknak, Magyarországnak politikai és gazdasági teljes függetlenségét."

1906 tavaszától bizonyos megértés mutatkozik a párthban a nemzetiségi kérdések iránt is. Az 1906-os pártkongresszus módosította szervezeti szabályzatát, amelynek megfelelően a párt létrehozta német, szerb, szlovák és román nemzetiségű országos szervező bizottságait. Ezek a bizottságok gyakorta országos értekezleten hívták össze a nem magyar pártszervezetek küldöttjeit. Ugyanakkor gondoskodtak arról is, hogy a nem magyar anyanyelvű tagság az általa használt nyelven részesülhessen pártoktatásban, és anyanyelvén művelődhessen. Ehhez a törekvéshez szorosan hozzátartozott, hogy a nemzetiségi területekre a lakosság anyanyelvét beszélő szónokokat küldtek. Anyanyelvükön írt propaganda- és agitációs anyagokat juttattak el. Mindez segítette azt a célt is, hogy a nemzetiségi párttagság a saját nyelvén ismerje meg a párt eszméit, célkitűzéseit.

1906-tól az MSZDP és a nemzetiségi pártok között is tapasztalható bizonyos közeledés. Az elméleti és politikai viták során mindenképpen közelebb kerültek a szociáldemokraták a nemzetiségi mozgalom lényegének, társadalmi-gazdasági háttérének megértéséhez. A pártlapok cikkeiben többször megfogalmazták, hogy miért érdekelt a párt a nemzetiségi kérdés megoldásában. Fontos érvnek tartották, hogy a szociáldemokrata párt a demokratikus fejlődés keretében az általános jogegyenlőségért küzd, amelyből nem maradhatnak ki a nemzetiségek sem.

Az I. világháború előtti évek igen mozgalmasak voltak az MSZDP történetében. Az 1912-es nagy munkásmegmozdulások -- amelynek csúcspontja a május 23-i vérvörös csütörtök --, az osztályharc erősödésének időszaka. Ez időszak szociáldemokrata politikájának szembevető jellegzetessége, hogy egyre inkább előtérbe kerültek a nemzetiségi kérdés sürgető problémái. Ezek ugyanakkor együtt, összefonódva jelentkeztek a pártnak a magyar nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontjával. A folyóiratok hasábjairól a nemzeti kérdés és a Monarchia jövője a napilapok oldalaira került. A Népszava már 1913 januárjában a Monarchia súlyos válságáról írt. A térség

lappangó ellentétei -- mint írja -- élesen elválasztják a Monarchia különböző részeit. Ezen ellentétek közül a nemzetiségi ellentétek a dominánsak, de nem hanyagolhatók el a történelmi tradíciók és területi érdekek sem.

Ugyancsak a Népszava a háború előtti utolsó békeév nyarán (1913) már nemcsak a nemzetek egyenjogúságát hangoztatta, hanem a nemzetiségek (románok, délszlávok stb.) demokratikus önkormányzatában jelölte meg a kivetítő utat a válságból. Ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy a nemzetiségi mozgalom nagy szerepet fog játszani a magyarországi demokrácia sorsának alakításában.

Az I. világháború kirobbanása után felerősödő nacionalista hullám hatására a polgári nacionalista nemzetiségi pártok azonban egyre erőteljesebb befolyás alá vonták az MSZDP nemzetiségi tagságát, ugyanakkor a magyar sovíniszta politika is egyre nagyobb gyanakvással szemlélte és bénította a párt tevékenységét a nemzetiségek körében.

A világháborús vereség és az ezt követő összeomlás eléggé felkészületlenül érte az MSZDP-t. A Monarchia felbomlása tényé vált. A párt elfogadta a nemzeti önrendelkezés gondolatát. Ugyanakkor egyetértett a polgári demokratikus kormányzat azon erőfeszítéseivel, hogy nemzetiségi autonómiák biztosításán keresztül meg kell őrizni az ország területi integritását. Ez a törekvés azonban eleve sikertelenségre volt kárhozthatva a nemzetiségek elszakadási törekvése és az antant hatalmak imperialista politikája miatt.

Az 1920. évi trianoni békeszerződés valamennyi politikai erőt arra kényszerített, hogy átgondolja eddigi politikáját a nemzeti kérdés vonatkozásában. A szociáldemokraták⁴ nem ismerték el a trianoni békeszerződést, de egyúttal elutasították a hatalmon lévők revíziós tervét is. A párt a rendszer belső demokratizálásában és ennek hatására kialakuló demokratikus nemzetiségi politikában látta azt a lehetőséget, amelynek alapján sikerrel védhetők meg a kisebbségi sorba jutott magyarság jogai. Bírálta a Bethlen-kormányzat nemzetiségi politikáját. A párt országgyűlési képviselői kifejtették azt az álláspontot, hogy nemcsak anyanyelvi, hanem kulturális és önrendelkezési jogokat is biztosítani kell az országban élő nemzetiségek számára. Különösen a német nemzetiség jogainak érvényesítéséért szálltak síkra. Újjászervezték az Országos Német Bizottsá-

got is. Ez a bizottság mintegy 100 településsel tartott kapcsolatot, és a német nemzetiségű választók 1922-ben négy szociáldemokrata képviselőt juttattak be a parlamentbe. Ezen túlmenően az MSZDP a szomszédos országok szociáldemokrata pártjain és a Szocialista Munkás Internacionálén keresztül igyekezett védelmezni a szomszédos országokban élő magyar és más kisebbségek jogait is.

A területi kérdéseket tekintve a Szociáldemokrata Párt a békés revízió megvalósításában bizakodott. Ehhez is a nyugati hatalmak és a Szocialista Munkás Internacionálé támogatását remélte megszerezni. A párt a területi kérdésben a tárgyalásos megoldás híve volt, illetve a nemzeti jogok teljességének érvényesítését sürgette. Amikor pedig a harmincas évek végétől, a revíziós "sikerek" az ország lakosságát jelentős nemzeti-ségi tömegekkel gyarapította, a párt valamennyi nemzetiséggel foglalkozni kívánt. E célból alakították át az Országos Német Bizottságot Országos Nemzeti Kisebbségi Bizottsággá. A párt 1943-ban kidolgozott programtervezetében teljes állampolgári jogegyenlőséget követelt az országban élő nemzetiségeknek. A Duna-medencében élő népek békés együttélését pedig államszövetségi alapon látta megoldhatónak.

A radikális értelmiség elképzelései

A haladó értelmiség, a radikális polgári erők álláspontját a XX. század elején Jászi Oszkár fejtette ki különböző munkáiban.⁵ Így A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés c. 1912-ben megírt, valamint A Habsburg-Monarchia felbomlása c. 1929-ben keletkezett és más munkáiban. Jászi 1914-ben létrehozta a köréje tömörült erőkből az Országos Radikális Pártot, 1918-ban nemzetiügyi miniszter lett, majd a forradalom veresége után az USA-ba emigrált.

Jászi munkásságának jellegzetessége, hogy hazánkban elsők között értékeli a nemzetet és a nemzeti jogok ellentétét történelmi képződményként. Elhatárolta magát a növekvő nacionalista közhangulattól. Azt vallotta, hogy a demokrácia egyik sarkalatos követelménye a nemzeti kérdés megoldása. Figyelmeztetett munkáiban, hogy e kérdés megoldatlansága végveszéllyel fenyegeti a történelmi Magyarországot.

Hatalmas elméleti munkát végzett, melyben tisztázni igyekezett olyan

alapvető fogalmak mibenlétét, mint a nemzet, nemzetiség. Számos gondolata máig is érvényes. Jászi gondolkodásában az osztályszempontok domináltak. Például szerinte a magyar paraszt lélektana sokkal közelebb áll az orosz paraszthoz, mint az orosz paraszté az orosz arisztokráciáéhoz. Nem a származás vagy a biológiai tényezők, hanem az azonos és tartós történeti, környezeti és kulturális hatások azok, amelyek valamely közösségből az idők folyamán nemzetet formálnak.

Jászi sokoldalúan bizonyította, hogy a nemzeti fejlődés a társadalmi-gazdasági fejlődés eredménye, amely a kapitalizmus viszonyai között bontakozott ki. A polgári fejlődés, az iparosodás, a városiasodás, az áru-termelés volt az a hajtóerő, amely nagy területek széleskörű politikai és gazdasági integrálódásához vezetett. Ez a folyamat azonban Kelet- és Közép-Kelet-Európában megkésetten jelentkezett. Ezért itt a gazdasági fáziskésés miatt a nemzeti fejlődés is késésben volt. Tovább bonyolította a helyzetet az a tény, hogy az itt élő népek a polgárosodás kibontakozása időszakában három nagy birodalom (a cári, a Habsburg és az oszmán) fennhatósága alatt éltek.

A gazdasági-társadalmi elmaradottság következtében az uralkodó nemzet törekvéseit az erőszakos asszimiláció jelentette. Az ilyenfajta erőszakosság hosszú távon csak kárt okozhat azok számára, akik ezt alkalmazták. "Mihelyt egy nép öntudatra ébred -- fejtette ki ezzel kapcsolatos véleményét Jászi -- minden erőszakos kísérlet a beavatkozásra hasztalan, sőt annál hevesebben reagál azzal szemben."

Jászi a nemzetiségi politikának két válfaját különböztette meg, a feudalizmusét és az industrializmusét. Míg az előbbinek az erőszakos, kíméletlen beolvasztási törekvés a jellemzője, az utóbbi biztos polgári jogrendre törekszik a nemzeti kérdés megoldása terén is. E vonatkozásban Jászit talán illúziók is vezérelték a nyugati minták alapján, s egyfajta illúziók befolyásolták akkor is, amikor úgy vélte, hogy a magyarországi nemzetiségek törekvéseit csupán az önkormányzat megszerzésének igénye vezérelte, nem pedig az önálló államiság szándéka.

Jászi elképzeléseit lényegében az Eötvös--Deák-féle 1868-as nemzetiségi törvény végre nem hajtott paragrafusai motiválták. Programjában önkormányzatot kívánt, s valamennyi nemzeti kisebbség számára szabad nyelvhasználatot. Továbbá demokratikus közigazgatást, a néppel közvetlenül

anyanyelvén érintkező közigazgatási hatóságokat, bíróságokat, amelyekben csak olyan tisztviselőket alkalmaznak, akik a lakosság többségének nyelvét tökéletesen elsajátították. Anyanyelvi oktatást óhajtott az elemi iskolákban, de a közép- és felsőoktatásban is.

Ez a program bizony túlzottan szerénynek tűnik. Maga Jászi is csupán nemzetiségi minimálprogramnak nevezte. Jobbára csak a nyelvi jogokért szállt síkra, holott maga Jászi is több megnyilatkozásában harcolt a nyelvi faktor túlbecsülése ellen. Az említett program egy olyan liberális nemzetiségi politika megvalósítására irányult, amely a magyarság vezetésével mehetett volna végbe. Jászi egy "Kelet-Svájc"-ot szeretett volna létrehozni a Duna völgyében, hogy ez azután magja legyen egy Európai Egyesült Államoknak. Az utóbbi elképzelésében az USA példája lebegett a szeme előtt.

Jászi tehát az itteni nemzetiségi kérdéseket Magyarország területi egysége megőrzésével is megoldhatónak vélte. Ennyiben elképzelése az 1868. évi nemzetiségi törvényhez kapcsolódott, amelyet akkor már túlhaladott az idő. Fő célja a nemzetiségek elnyomásának megszüntetése és egyben a történelmi Magyarország széthullásának megakadályozása. Erre törekedett 1918--19-ben is mint nemzetiségi miniszter.

Kísérlet egy demokratikus nemzetiségi politika megvalósítására ⁶

1918 nyarától a Monarchia felbomlási folyamata meggyorsult és elkerülhetetlenné vált. Wilson 14 pontja ugyan még megcsillantotta az utolsó reményt, amely a Habsburg birodalom nemzetiségeinek autonóm fejlődéséről beszélt. Az antant hatalmak azonban a háború során megkötött titkos szerződésekkel elkötelezték magukat a Monarchia felosztására. Az osztrák és magyar uralkodó osztály külpolitikája és a háborús vereség végleg megpecsételte a dualista állam sorsát.

A sorra alakuló nemzeti tanácsok 1918 őszén -- a győztes hatalmak által támogatva -- kimondták elszakadásukat a Monarchiától. Az október 25-én megalakult magyar Nemzeti Tanácsnak szintén állást kellett foglalnia a nemzetiségi kérdésben is. A Károlyi-kormány, amely a nemzeti tanács programja alapján alakult meg, felismerte az eddigi nemzetiségi politika elavultságát, és elutasította azt. A Magyarországon élő nemzetiségek önren-

delkezési jogának előkészítésével megbízta Jászi Oszkárt mint nemzetiségi minisztert. Jászi korábbi elképzelései megvalósítására törekedve a kossuthi konföderációs tervet is igyekezett -- korszerűsítve -- felhasználni. Magyarország területi integritása mellett az itt élő nemzetiségeknek kulturális, nyelvi, gazdasági, közigazgatási autonómiát kívánt adni.

A nemzetiségek azonban ezzel már nem elégedtek meg. A Szlovák Nemzeti Tanács október 19-én kinyilvánította a csehek és a szlovákok egységes államba tömörülését, és a csehszlovák burzsoá kormányzat arra törekedett, hogy megszállja Szlovákiát és Ruszinszkrét, jelentős magyarlakta területeket is beleértve. A horvátok és szerbek 1918 október végén kimondták a magyar királyságtól való elszakadásukat és a szerveződő jugoszláv államhoz való csatlakozásukat. November elején pedig az Aradon megalakult Román Nemzeti Tanács ultimátummal fordult a Károlyi-kormányhoz, követelve Magyarország és Erdély románlakta területeinek teljes kormányzói hatalmát, majd december 1-jén Gyulafehérváron kimondták egyesülésüket a román királysággal. November elején az Ungváron megalakult Rutén Nemzeti Tanács fogalmazta meg követeléseit, amelyeket azonban a rutének a magyar állam keretei között akartak megkapni. E követelések megtárgyalására december 10-ére országos nagygyűlés összehívását tervezték Budapestre. A ruszin kérdést az tette bonyolulttá, hogy Kárpátaljára az ukránok, románok, csehek és lengyelek is igényt formáltak. A ruszinok mellett a hazai németek sem akartak elszakadni Magyarországtól. A német elszakadási törekvések nem belülről, hanem kívülről -- Ausztria részéről -- fogalmazódtak meg Magyarországgal szemben.

A Károlyi-kormány határozott intézkedéseket fogantatosított az ország határainak védelmére. November 11-én proklamációt bocsátott ki, amelynek alapján a katonai egységek utasítást kaptak a védelem megszervezésére. Emellett azonban sokoldalú tárgyalásokat kezdeményezett a nemzetiségek képviselőivel.

Elsőként a szlovákokkal kezdett tárgyalásokat, amely kezdetben eredménnyel kecsegtetett, de végül is -- a szlovák nacionalisták és az antant közbelépésének következtében -- a tárgyalások meghiusultak. Vyx alezredes már december elején jegyzéket juttatott el a magyar kormányhoz, amelyben Szlovákia kiürítését követelte. Jásziéknak a szlovák vezetőkkel folytatott tárgyalásai eredményeként 1919. március 6-án a magyar miniszterta-

nács megtárgyalta és elfogadta ugyan a "Tótország autonómiája" elnevezést viselő 1919. XXX. sz. néptörvényt,⁷ amelynek azonban már gyakorlati jelentősége nem volt.

A román nemzetiségi vezetőkkel az aradi ultimátum után az integritás alapján kezdett tárgyalni Jászi. A román anyanyelvű, illetve többségű területeknek széleskörű autonómiát ajánlott, beleértve ezek kormányzati autonómiáját is. Az itt kialakuló román kormánynak -- Jászi elképzelése szerint -- a magyar állammal együtt kellett volna működnie bizonyos közös ügyek, a pénzügyi, gazdasági, közlekedési és közéleti feladatok intézésében. Jászi azonban hangsúlyozta, hogy a megállapodásokat időlegesnek tekintik, és a békétárgyalásokon nincs akadálya a román követelések teljeskörű érvényesítésének. A tárgyalások azonban zsákutcába jutottak, mivel a román csapatok -- az antant jóváhagyásával -- több helyen átlépték a határvonalat, és magyar területeket foglaltak el. Az 1919. március 19-i Vyx-jegyzék a beindult folyamatokhoz illeszkedően jelölte ki az új határvonalat.

A magyar kormányzat -- az ungvári határozat alapján -- tárgyalásokat kezdett a ruszin vezetőkkel is. A kinevezett kormánybiztos irányításával a ruszinok kidolgozták "A ruszin nemzet programját", melyben meghatározták a terület jogi helyzetét. A program elismerte a magyar törvények érvényességét, de követelte a nemzeti öngazgatást, ruszin miniszter és minisztérium létrehozását, ruszin kormányzóság felállítását stb. E tárgyalások eredményeként már december 21-én elkészült az 1918. X. néptörvény⁸ -- első az 1918--19-es nemzetiségi törvények sorában. E törvény kimondta Ruszka-Krajna autonómiáját a beligazgatás, igazságszolgáltatás, közlekedés, közművelődés, vallásgyakorlás és nyelvhasználat területén. Közös ügyeknek a külügyet, belügyet, pénzügyet, valamint a gazdasági, a közlekedési és a szociálpolitikai ügyeket ismerte el. Kimondta a közös országgyűlést, amelyben a ruszinokat számarányuknak megfelelő küldött képviselte volna. A néptörvény végrehajtását azonban különböző erők akadályozták. A csehszlovák párthoz tartozók 1919. január 7-én Eperjesen a Csehszlovákiához való csatlakozást, az ukrán párt képviselői pedig Husztton, január 23-án az Ukrajnához való csatlakozást deklarálták. Ezt erősítendő a csehek január 12-én bevonultak Ungvárra, az ukrán csapatok pedig január 16-án jelentek meg Máramarosszigeten.

A polgári demokratikus kormányzat az országban élő német nemzetiség ügyét is rendezni kívánta. E vonatkozásban mély megdöbbenést keltett az új osztrák köztársaság követelése, amely bejelentette igényét Nyugat-Magyarországra, amely Moson, Sopron, Vas vármegyékre és Pozsony vármegye egy részére terjedt ki, mintegy 5800 km² területre. A magyarországi német csoportok német nemzeti tanácsot alakítottak, amely kinyilvánította igényét az autonómiára a magyar államiság keretei között. Jászi Oszkár többször tárgyalt velük, és elvben hozzájárult önrendelkezési joguk megadásához. Ez alapján készült el a hazai német nemzetiség autonómiájáról szóló törvénytervezet, amelyet január 27-én a minisztertanács hosszas vita után elfogadott mint az 1919. VI. néptörvényt⁹ a magyarországi németek autonómiájáról. Ezzel a német nemzeti tanács is egyetértett, sürgős végrehajtását kérve.

A Károlyi-kormányzatnak a fentebb vázolt politikai törekvései, nevezetesen az integer Magyarország keretei között megvalósítandó demokratikus nemzetiségi politika, az antant állásfoglalása következtében nem valósulhatott meg. Nem kedveztek ennek a politikának a fennálló hatalmi erőviszonyok. A győztes hatalmak következetesen meg kívánták tartani a háború alatt tett ígéreteiket, titkos szerződéseiket. Úgy ítélték meg, hogy a Monarchia nem alkalmas arra, hogy gátat szabjon az orosz forradalom terjedésének. Az antant a szövetségesként elismert államok nacionalista törekvéseinek maximális kielégítését ígérte, de ezt csak a magyar nacionalizmus rovására tehetné. Így a monarchia felbomlásának ténye új ellentétek magvát ültette el a térségben.

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződést a liberális polgári ellenzéki pártok és csoportok -- mint a polgári demokratikus forradalom eszméinek folytatói -- soha nem ismerték el. Ugyanakkor elutasították a Horthy-rendszer revíziós terveit is.¹⁰ Ezek a politikai csoportok hasonlóan a szociáldemokratákhoz -- a rendszer belső demokratizálásában látták a nemzetiségi politika helyes megoldásának lehetőségét. Ennek alapján remélték, hogy sikeresen felléphetnek a szomszédos országokba került magyarság jogainak védelméért is.

A harmincas évek végén kezdődő területátcsatolás eredményei felszították a nacionalista, sovíniszta szenvedélyeket. A baloldali polgári erők -- közöttük a Független Kisgazda Párt -- nehéz helyzetbe kerültek. A

korábbi nemzetiségi politikai koncepciójukat fenntartották. Síkra szálltak az ismét soknemzetiségű Magyarország nemzeti kisebbségeinek védelmében. Tiltakoztak a "törlesztés" jegyében folytatott olyan erőszakosságok ellen, mint a bácskai vérengzés. Támogatták ugyanakkor a rendszer mérsékelt politikai erőinek -- a Bethlen--Teleki csoportnak -- mérsékelt nemzetiségi politikáját.

A háború folyamán -- miután mindinkább egyértelműbbé vált a németek veresége -- kovácsolódott az a politikai szövetség, amelyet a KMP kezdeményezett. A baloldali liberális erők -- világosan látva a nemzeti érdekeket -- közeledtek, majd csatlakoztak ehhez, és hozzájárultak a Magyar Front 1944. október 2-i programtervezetében megfogalmazott új demokratikus nemzetiségi koncepció kialakításához.

A forradalmi munkásmozgalom útkeresése

Az orosz hadifogságba került és a bolsevikok hatására kommunistává vált hadifoglyok a nemzeti kérdés és a szocialista forradalom összefüggéséből a nagy októberi szocialista forradalmat követő rövid idő alatt többet megértettek, mint a szociáldemokrata párt hosszú évtizedek alatt. 1918. júniusában Kun Béla a Kommunisták és a nemzeti kérdés c. cikkében megfogalmazza, hogy "a szocialista forradalom elengedhetetlen feltétele Magyarországon, hogy minden proletár, nemzeti különbség nélkül, egymásban teljesen megbízza, közös erővel döntse meg a tőkes társadalmi rend elnyomó igáját". Ebben a gondolatban megfogalmazódik a proletáriátus alapvető érdekeként az országban élő nemzetiségek összefogásának igénye.¹¹

Az 1918. október 24-i moszkvai értekezleten elfogadott kiáltványban a forradalmi feladatokat internacionalista módon fogalmazták meg. A polgári programok nacionalista hangvételével szemben a forradalmi feladatok nemzetközi egységben való megvalósítását, a dolgozók testvéri szövetségének realizálását hirdették. Hangsúlyozták a nemzeti kiváltságok eltörlését, valamint azt, hogy valósítsák meg "a munkások és földműves szegények önrendelkezését". Megvalósítandó feladatnak tartották a tanácsköztársaságok nemzetközi szövetségének létrehozását.

A Szovjet-Oroszországból hazatérő magyar kommunisták egységes és világos nemzetiségi politikát ajánlottak a nemzeti kérdés kátyújában vergő-

dő országnak. A Vörös Újság 1918. december 7-i első számában kifejtették véleményüket a polgári demokratikus kormányzat nemzetiségi politikájának útvesztőiről. Úgy ítélték meg, hogy a Jászi-féle koncepció -- a területi integritás és nemzeti önrendelkezés összefüggésében -- megvalósíthatatlan. E két kérdés között olyan ellentét feszül, amely lehetetlenné teszi annak realizálását. Burzsoá politikával -- vélték -- nem lehet megoldani a nemzeti kérdést; ezt csak a proletariátus nemzetközi diktatúrája oldhatja meg végérvényesen.

A Tanácsköztársaság kikiáltását a külföld eleinte egyértelműen nemzeti fordultnak, a Vyx-jegyzék által kiváltott ellenállásnak tekintette. Ez a vélekedés jó ideig tartotta magát, ennek okát abban kereshetjük, hogy a győztes hatalmak megbízottai érdeklődésének homlokterében továbbra is Magyarország és szomszédai közötti nemzeti konfliktusok álltak, ami megtévesztette és félre is vezette őket. Az is tény viszont, hogy a szomszédos országok burzsoá kormányai és szociáldemokrata vezetői a proletárforradalmat a magyar nacionalizmus termékének igyekeztek feltüntetni. Így módon igyekeztek saját népük nacionalizmusát szítani és a magyar proletárállam ellen fordítani.

A nemzeti kérdés, a nemzetiségi politika a Tanácsköztársaság kikiáltása után teljesen új tartalmat nyert Magyarországon. Amíg a polgári demokratikus kormányzat a nemzetiségi kérdést belügynek, Magyarország területi integritása megőrzéséért folytatott harc kérdéseként kezelte, addig a Tanácsköztársaság politikájában ez a nemzetközi proletárforradalomért vívott harc részévé, a Duna-völgyi népek szocialista együttélését elősegítő kérdéssé vált. Ez a különbség legvilágosabban a szlovák kérdésben nyilvánult meg. A polgári kormánynak a szlovákokkal kapcsolatos politikáját a Tanácsköztársaság kormánya nem folytatta. Elismerte a szlovákok önrendelkezési jogát és csatlakozási szándékát Csehszlovákiához, ugyanakkor támogatta a Szlovák Tanácsköztársaság megalakítását, majd szövetségre lépett vele.

A Tanácsköztársaság első intézkedései között fontos szerepet kapott a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos ügyek folyamatos intézése. A forradalmi kormányzótanácsba létesítettek egy-egy népbiztosi helyet a ruszinok és a németek képviselőjének. A tanácskormány a nemzetiségekre vonatkozó rendeletek sorát az 1919. április 6-i XLI. sz. rendelet nyitotta meg. Ezzel a

nemzetiségek régi sérelmét orvosolták, miszerint a hatóságokat kötelezték arra, hogy az országban használatos bármely nyelven hozzájuk fordulók ügyét el kell intézni. Majd április 28-án rendelet jelent meg a német és ruszin tanácsok megválasztásáról.

Az internacionalista nemzetiségi politika megvalósulásának fontos állomása volt a Tanácsköztársaság alkotmányának elfogadása. A Tanácsköztársaság Országos Gyűlése június 22--23-án vitatta meg, majd fogadta el az első írásos magyar alkotmányt. A Tanácsköztársaság vezetői, a magyar munkások abban bíztak, hogy az európai forradalmi folyamat eredményeként megalkul a tanácsköztársaságok nemzetközi szövetsége. Ezért az alkotmány a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság elnevezést vezette be. Így kívánta jelezni, hogy a magyar proletár állam minden új szocialista köztársasággal államszövetségre kíván lépni.

Az alkotmányban külön fejezet foglalkozott a nemzetiségek jogaival. A törvény a nem magyar nemzetiségű állampolgároknak a magyarokkal minden tekintetben egyenlő jogokat biztosított. Hangsúlyosan szerepel a dokumentumban, hogy "a Tanácsköztársaság nem ismeri a faji vagy nemzeti különbséget. Nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bármilyen korlátozását." Számárányokra való tekintettel az alkotmány fenntartotta a Ruszin és a Német Népbiztosságot. A szlovákokról nem szólt, miután őket nem tekintette a Tanácsköztársaság részének. Főleg a németekre vonatkozott az alkotmány következő tétele: "Minden nemzet, ha nem is él összefüggő területen, műveltségének fejlesztésére országos tanácsot alakíthat."

A magyarországi proletárforradalom felszámolta a nemzetiségi elnyomást. A nemzetiségi önkormányzat kiépítésével a Tanácsköztársaság szervezeti rendszerén belül anyanyelvi iskolák, kulturális intézmények létesítésével, a nemzetiségi könyvkiadás megszervezésével, a nemzetiségi sajtó támogatásával igyekezett elősegíteni a nem magyar anyanyelvűek nemzeti felemelkedését is.

Mindezek mellett azt is látnunk kell azonban, hogy a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikája nem volt kiforrott. E politika jellemzője az útkeresés, mely magán viselte az ötletszerűséget is. Ugyanakkor a megjelent rendelkezések -- alapvetően az intervenció meg-megújuló támadásai miatt -- a gyakorlatban nehezen valósultak meg a lakosság körében, de főleg a

végrehajtási szinteken megnyilvánuló nemzeti-nacionalista indulatok jelenléte és szítása miatt. Különösen élesen mutatkozott ez meg a nyugat-magyarországi német nemzeti terület határainak kijelölésénél. Mégis azok a törekvések, amelyek a rendeletekben, de az alkotmányban is körvonalazódtak, világosan mutatták e vonatkozásban is a szándékok becsületességét és elvi tisztaságát.

A trianoni békeszerződésben realizálódtak a nemzetiségek elszakadási törekvései, de a békediktátum ugyanakkor Magyarországnak több mint kétharmadát, lakosságának felét, közöttük több mint három millió magyart elszakított az országtól. Ez az imperialista háborút befejező imperialista béke eredménye. Míg a szomszédos országoknak növekedett a nemzetiségi lakossága a nagy tömegű magyar nemzetiségi sorba való jutásával, addig Magyarország lényegében nemzeti állammá vált, hiszen az új határok között több mint 90 %-ban magyarok éltek.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1919 végén -- súlyos veszteségek után -- kezdte meg újjászervezését, az illegalitás körülményei között. A párt -- a Kominternhez hasonlóan -- elutasította a trianoni békeszerződést mint imperialista békét. Ezzel egyidőben és azonos súllyal lépett fel a magyar uralkodó osztályok revíziós politikája ellen.

A magyar kommunisták¹² egyrésztől -- a kialakult helyzet realitásából kiindulva -- a szomszédos országokban kezdettől fogva következetesen képviselték a lenini szervezési elvet, az egyetlen internacionalista párt megteremtésére illetőleg megerősítésére. Másrésztől nemzetiségpolitikai állásfoglalásuk a huszas évek elején a nemzetközi föderáció szervezésével kapcsolatos, amellyel csatlakozott a balkáni kommunista pártok föderatív törekvéseihez. A KMP I. kongresszusának előkészítése során dolgozták ki a pártnak a nemzeti kérdésben elfoglalt forradalmi álláspontját, miszerint a nemzeti kérdés megoldását a munkásosztály forradalmi harcával kívánták összekapcsolni. ("Tézisek a KMP nemzetközi feladatairól s a nemzeti kérdésben elfoglalandó forradalmi álláspontról" -- Moszkva, 1924. február 20-22.) Kifejtették a dokumentumban, hogy ki keli adni a "dunai tanácsköztársaság" jelszavát, mert a magyarországi probléma csak a szomszédos országok munkástömegeivel való harci szövetségben oldható meg.

Ebben a szellemben foglalt állást a KMP I. kongresszusa, amely sokoldalúan elemezte a nemzeti problematikát. Kiemelten kezelte a trianoni bé-

keszerződés elleni harc és a "duna-föderáció" kérdését. Ez utóbbiról határozatot is hozott a kongresszus, miszerint a "duna-föderáció" kérdésében egységes álláspont kialakítása céljából összeköttetésbe kell lépni a szomszédos országok testvérpártjaival, hogy a nemzeti-nemzetiségi kérdés megoldására irányuló közös harcot elősegítsék. A kongresszuson résztvevő kommunisták számára szimpatikus volt az a gondolat, hogy a térség nemzetiségi problémáit egy föderatív államszövetség keretei között oldják meg.

Ebben a szellemben fogalmazódott meg az MSZMP alakuló ülésén (1925. április 14.) nyilvánosságra hozott akcióprogramban is a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos álláspont. Ebben a trianoni békeszerződést imperialista békediktátumnak minősítették, amely a magyar és a nemzetiségi dolgozók elnyomásának eszköze. A trianoni szerződés összetörése csak az uralkodó osztályok elleni osztályharc útján lehetséges.

A huszas évek végére megerősödött a hivatalos külpolitika olaszorientációja. Megalakult a Revíziós Liga, a revíziós propaganda erősítése céljából. Ez a fokozódó aktivitás cselekvésre készítette a KMP-t is. Az 1928 júliusában megtartott KB plénum igen élesen fogalmazott a nemzetiségi kérdésben. Fellepett a területi integritás kormányzati politikája, a revízió ellen, hangsúlyozva a magyar nemzeti kérdés forradalmi megoldását. A plénum megerősítette azt a politikát, amely a nemzetiségi politikát összekapcsolta a stratégiai céllal, a proletár forradalomért vívott harc kérdésével. Erre utal az a megfogalmazás is, hogy Trianont csak a forradalom döntheti meg. Ezt magyarázta és egészítette ki Révai József 1929 első felében az Új Március című folyóiratban írt szerkesztőségi cikkében. Szerinte a közép-európai nemzetiségi kérdést a nemzetközi proletárforradalom fogja megoldani, bár hibás az a feltételezés -- mondja --, hogy ez automatikusan fog bekövetkezni.

Révai ebben a cikkben fellepett a hivatalos revíziós politika támogatása ellen is. A revízióellenes harc 1929 májusában megjelent röplap révén bontakozott ki a "Le a revízióval!" jelszó meghirdetésével. Ez ellen a hibás koncepció ellen a Komintern VB Elnöksége nyílt levéllel fordult a KMP tagságához. E levél szerint a "Le a revízióval!" jelszó közvetett elősegítője annak, hogy a dolgozók nagy tömegeit a háborús uszítók uszályába tereljék. A levél hatására Révai -- magára vállalva e hibás politika miatti felelősséget -- önkritikát gyakorolt. A KMP II. kongresszu-

sán is bírálón szoltak a jelszó káros -- "baloldali opportunistá" -- voltáról. Az imperialista békeszerződés elleni harcról való lemondás hiba, pacifizmust jelent, amely megkönnyíti az ellenforradalmi rendszer nacionalista demagógiájának megerősödését -- állapította meg. A kongresszus határozatának nemzetiségpolitikai része állást foglalt a magyar nép nemzeti önrendelkezési jogáért folytatott harccal kapcsolatban, valamint, hogy a trianoni békeszerződést a szomszédos országok segítségével kell megsemmisíteni. Végül is a "Le a revízióval!" jelszó kiadása rosszul sikerült kísérlet volt egy jobb nemzetiségi politika kidolgozására.

Az 1931 végére elkészült "A nemzetiségi kérdés Magyarországon és a KMP feladatai" c. cikktervezet kísérletet tett annak meghatározására, hogy mit is jelent a nemzeti-nemzetiségi kérdés és a vele való foglalkozás a KMP számára. Magyarországon -- olvashatjuk a tervezetben -- a nemzeti kérdésnek három területe van: 1. Magyarország nemzeti függetlenségének kérdése, 2. a Magyarországtól elszakított mintegy három millió magyar kérdése, 3. a magyarországi nemzetiségek kérdése. Leszögezte továbbá, hogy "nemzetiségi elnyomás a mai Magyarországon is van, sőt a kapitalizmus válságának éleződésével állandóan fokozódik". A nemzetiségi elnyomás főként a dolgozó tömegeket sújtja, éppen ezért hiba volt ennek a kérdésnek eddigi elhanyagolása. A KMP feladata -- határozza meg a tervezet -- éles harcot folytatni a magyarországi nemzetiségek elnyomása, a nemzetiségek jogfosztása ellen, a teljes önrendelkezési jogok biztosításáért.

A harmincas évek elején jelentkező bizonytalanságok után a KMP vezetése a Komintern VII. kongresszusa után -- annak irányvonalához igazodva -- igyekezett változtatni a párt nemzetiségi politikáján is. A KMP ideiglenes vezetőségének 1936 júniusi, valamint a Komintern VB Ittkárság 1937 márciusi határozata szakítást jelentett az eddig folytatott nemzetiségi politikával. Ez azonban nem jelentette a trianoni békeszerződés eddigi értékelésének megváltoztatását. Jelentette viszont, hogy a KMP-nek le kell leplezni a fasiszta nagyhatalmak barátságának hazug voltát, hogy a trianoni békeszerződéssel okozott igazságtalanságot csak a béke és demokrácia európai erőivel együttműködve lehet felszámolni. A revízió jelszavával a népek önrendelkezési jogát kell szembeállítani. A határozatok végül hangsúlyozták, hogy a KMP-nek a magyar kisebbség gazdasági és kulturális érdekeit erőteljesen kell a továbbiakban képviselni. Ezen általáno-

san megfogalmazott jelszavak hangoztatása ugyanakkor a pártvezetőség bizonyos mérvű tanácstalanságát is mutatja, amelynek feloldásához a Komin-terntől sem kapott segítséget.

Az 1938 novemberétől kezdődően területgyarapítások következtében a KMP nemzetiségi politikájának középpontjában elsősorban a hazai nemzetiségek kerültek. A párt nem ismerte el az erőszakos területhódításokat, és továbbra is küzdött a nemzeti kérdés igazságos, internacionalista rendezéséért. A reális helyzet figyelembe vétele alapján követelte a nemzetiségek egyenjogúságának biztosítását valamennyi -- az ország területén élő -- nemzetiség számára. Ugyanakkor az antifasiszta népfrontpolitika keretében a nemzetiségekkel éppúgy, mint a demokratikus mozgalmakkal mint szövetségesekkel számolt.

A KMP-nek az új helyzettel kapcsolatos politikája véglegesen 1942-re alakult ki. A különböző pártdokumentumok hangoztatták, hogy a pártnak síkra kell szállni a magyarországi nemzetiségek önrendelkezési jogáért, beleértve az államtól való elszakadás jogát is. Csakis ezen az alapon lehet megszervezni a magyar és a szomszédos országok munkásosztályának közös harcát uralkodó osztályaik ellen. A párt következetes gyakorlati tevékenységet folytat a nemzetiségek üldözése ellen. Felhívással fordul Észak-Erdély lakosságához a nemzetiségek üldözésének megakadályozása céljából. Eleplezte a bácskai tömeggyilkosságot, amelyet nemcsak a szomszédos népek, hanem a magyar nép ellen elkövetett büntettnek minősítette.

A háború folyamán formálódó népfrontpolitika lehetővé tette azoknak a baloldali és liberális erőknek a tömörítését, akik ugyancsak szemben álltak a rendszer nacionalista-soviniszta nemzetiségi politikájával. Ez a formálódó új politikai szövetség erősítette azt a nemzetiségpolitikai koncepciót, amelyet a párt a háború vége felé dolgozott ki. A párt 1944 szeptember-októberi dokumentumai egyrészt összefoglalták a nemzetiségpolitikai kérdésekben a felszabadulás előtti tapasztalatokat, másrészt általános elvi-politikai iránymutatást adtak, és részben konkrétan megfogalmazták a párt előtt álló feladatokat is. A párt a magyar néphez intézett 1944. szeptemberi kiáltványában olyan demokratikus Magyarországot szállt síkra, amelyben a dolgozó társadalom minden rétege fajra és nemzetiségre való tekintet nélkül részt vehet a társadalom építésében. Az 1944 októberi programtervezet hangsúlyozta, hogy a magyar állam terüle-

tén élő összes nemzetiségeket gazdaságilag, politikailag és kulturálisan egyenjogúnak nyilvánítja. Majd pedig konkrétan is felsorolta a nemzeti-ségi jogokat az államélet, a törvényhozás, a közigazgatás, a nyelvhasználat, az iskoláztatás és a kulturális élet terén.

A felszabadult Magyarországon a politikai tennivalók között kiemelkedő helyet foglalt el a nemzetiségi kérdés. Rendezni kellett a magyarság és a szomszédos népek viszonyát, amelyet a Horthy-rendszer a végletekig elrontott. Az itt felvázolt állásfoglalások, elképzelések alkalmas kiindulópontot képeztek ahhoz, hogy a háború utáni idők, az újjászülető, demokratikus Magyarország helyes és reális nemzetiségi politikáját kidolgozzák.

J E G Y Z E T E K

1. Magyar Törvénytár 1968. XLIV. tc.; Pölöskei Ferenc: Nacionalizmus a dualizmus korában -- A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Kossuth 1964.
2. Ardy Endre: A nacionalizmus alkonya. Gondolat 1959. 90--91.
3. Erényi Tibor: Nemzeti-nemzetiségi kérdés Magyarországon a dualizmus korában. Társadalmi Szemle 1987. 7. Vö. Kalmár I. György. Szociáldemokrácia, nemzeti és nemzetiségi kérdés Magyarországon (1900--1944). Bp. Akadémiai 1976. és Kende János: Az MSZDP nemzetiségi politikája (1903--1919). Akadémiai 1986.
4. Tilkovszki Lóránd: Az SZDP és a nemzetiségi kérdés Magyarországon 1919--1945. Kossuth 1986.
5. Jászi Oszkár: A Habsburg Monarchia felbomlása. Gondolat 1982. 5--61. old. Jászi Oszkár: A nemzetállamok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Gondolat 1983.
6. Hajdu Tibor: Az őszirózsás forradalom. Kossuth 1963. Szász Zoltán: Gyulafehérvár 1918. História 1980. 3.
7. Magyar Törvénytár 1919. évi tc.-ek.
8. Magyar Törvénytár 1918. évi tc.-ek.
9. Magyar Törvénytár 1919. évi tc.-ek.

10. Pintér István: A nemzetiségi politika Magyarországon a két világháború között. Társadalmi Szemle 1986. 11.
11. Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth 1969. 53--117. old. 268--300. old. Vö. Kóvágó László: A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés. Kossuth 1985. 11--110. old.
12. Kóvágó László: A KMP nemzetiségi politikája a Tanácsköztársaság megdöntésétől a felszabadulásig. Párttörténeti Közlemények 1977. 2. Vö. Kóvágó László: A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés. Kossuth 1985. 143--235.

RESÜMEE: (Progressive Vorstellungen, Bestrebungen Über die Lösung der nationalen Frage in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in Ungarn, von unserer Befreiung) Diese Arbeit hat das Ziel, vorzulegen, welche Bestrebungen die progressiven politische Kräfte in der Lösung der nationalen Frage in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in Ungarn gehabt haben. Es wurde auch die Schwierigkeiten und die Hindernisse dieses Bestrebens vorgezeigt. Die Studie hat auch ein Versuch, den schlechten Gegensatz zwischen dem Nationalismus und den nationalen Gewissensbissen zu übertreten und die versühten Versuche der ungarischen progressiven Kräfte vorzulegen.